

ARBOGA HELIGA TREFALDIGHETS KYRKA

INVENTERING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Svenska kyrkan
VÄSTERÅS STIFT

 västmanlands läns
MUSEUM

– en del av Region Västmanland

MODERNISMEN
I VÄSTMANLAND

ARBOGA HELIGA TREFALDIGHETS KYRKA

INVENTERING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Sturestaden 3:11
Arboga stadsförsamling
Västmanlands län

UTGIVNING OCH DISTRIBUTION

Västmanlands läns museum

Karlgatan 2

722 14 Västerås

Tel: 021-39 32 22

E-post: lansmuseet@regionvastmanland.se

Hemsida: www.vastmanlandslansmuseum.se

© Västmanlands läns museum 2018

Omslagsfoto: Lasse Fredriksson.

Text: Emma Karp, Västmanlands läns museum.

Foto: Där inget annat anges är fotografier tagna av Lasse Fredriksson.

Kartor: © Lantmäteriet. Ärende nr i2018/00086..

INNEHÅLL

INLEDNING	5
PROJEKT MODERNA KYRKOR I VÄSTMANLAND	7
Syfte	8
Mål	8
Avgränsning	8
Metod	10
Identifiering och bedömning av kulturhistoriska värden	10
Lagstiftning	12
Definitioner	12
Innehåll och disposition	12
KYRKORESTAURERINGAR I SVERIGE UNDER 1900-TALET	13
BESKRIVNING OCH HISTORIK	16
Arboga innerstad	16
Heliga Trefaldighets kyrka	18
Heliga Trefaldighets kyrka – historik	18
RESTAURERINGAR	21
Arkitekter	21
De genomförda restaureringarna	21
INVENTERING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN	26
Kyrkorum	27
Pannrum och trappa	30
Toalett vid sakristia	32
Vindfång vid sakristia	33
Sakristia	35
Vapenhus	37
Tillbyggnadens entréplan	39
Städföråd	41
Förrum till WC	42
WC	44
Trapphus	45
Personalrum	47
Körövningsrum	49
Kulturhistorisk värdering	52
Värdebärare	53
SAMMANFATTNING	55
LAGAR OCH FÖRORDNINGAR	56
LITTERATUR OCH KÄLLOR	58
ADMINISTRATIVA UPPGIFTER	59

INLEDNING

En viktig del av det moderna kulturarvet är platser och miljöer för religiöst utövande. Under tidsperioden för modernismen, från 1930-talet till och med 1970-talet, uppförs ett stort antal byggnader för religionsutövning i Sverige.

KYRKORNAS

GESTALTNING SPEGLAR

modernismens
estetiska värden och
arkitektoniska ideal.

Som exempel är efterkrigstiden tillsammans med medeltiden och 1800-talet en av de tre största kyrkobyggnadsepokerna i Svenska kyrkans historia.¹⁾ Likaså uppförs en mängd frikyrkobyggnader som ett resultat av frikyrkorörelsens starka framväxt. Den stora arbetskraftsinvandringen under 1900-talet bidrar också till att fler religiösa trossamfund etableras och att platser för religiöst utövande uppförs.

Den stora urbaniseringen och stadsomvandlingen under efterkrigstiden är en viktig drivkraft i Svenska kyrkans kyrkobyggande. Nya kyrkor uppförs i de växande bruksorterna och i städernas nyanlagda stadsdelar, så kallade stadsdelskyrkor. Kyrkornas gestaltning speglar modernismens estetiska värden och arkitektoniska ideal. Under 1930- och 1940-talen får kyrkorna ofta ett traditionellt formspråk men decennierna därefter blir stilen mer modernistisk. Framstående arkitekter och ingenjörer får i uppdrag att rita kyrkorna som ofta uppförs i ny teknik och påkostade material. Kyrkornas gestaltning utgår även från de teologiska och liturgiska förändringar som sker inom Svenska kyrkan under 1900-talet. En ny syn på församlingsgemenskap växer fram vilket bland annat ökar behovet av andra typer av verksamhetslokaler i kyrkomiljön. Också den liturgiska förnyelsen ställer andra och mer flexibla krav på kyrkorummets utformning. De nya strömningarna inom Svenska kyrkan bidrar till att de moderna kyrkorna får ett annat arkitektoniskt uttryck.

Under 1900-talet genomförs ett omfattande arbete med att restaurera kyrkor i Sverige. Den moderna svenska restaureringskonsten föds 21 mars 1902 då arkitekt Ferdinand Boberg med stöd från den yngre arkitektkåren vänder sig till Kungl. Maj:t med en skrivelse om bristen av de nationella monumenten. Boberg med flera menade att det inte fanns någon fungerande minnesvård i landet som exempelvis motverkade rivning av ett flertal medeltidskyrkor som pågick vid tiden. Olika principer kring kyrkorestaureringar debatteras i slutet av 1800-talet och under 1900-talet växer olika strömningar fram. Debatten och kritiken kring restaureringsprinciperna pågår ständigt under 1900-talet.

¹⁾ Andersson, Elisabeth, *Moderna kyrkobyggnader: Kyrkobyggandet i Göteborgs stift 1940–1999*. Projektrapport, Svenska kyrkan, Göteborgs stift, 2011, s.6.

Detalj på kyrkobänkar.

Ledande personer inom den svenska kyrkorestaureringen är Sigurd Curman, Erik Lundberg, Erik Fant och Ove Hidemark. De står för restaureringsprinciper som på olika sätt påverkat Svenska kyrkans byggnader.

I Västmanlands län, Västerås stift finns ett flertal kyrkobyggnader som är uppförda under tidsperioden för modernismen. Ett stort antal äldre kyrkobyggnader har även genomgått kyrkorestaureringar, ombyggnationer eller tillbyggnationer under tidsperioden. Alla dessa miljöer har arkitektonisk medveten utformning med påkostade material och estetiska värden som idag står inför olika utmaningar i form av underhåll, förändring och tillgänglighet. Dessa platser och miljöer, liksom för övrig bebyggelse från tidsperioden, är under stor förändring. Behovet av att öka kunskapen om Svenska kyrkans moderna kyrkobyggnader och kyrkorestaureringar samt dess historia i Västmanlands län är stor och det är en viktig del av det moderna kulturarvet. Västmanlands läns museum har därför tillsammans med Västerås stift drivit projektet *Moderna kyrkor i Västmanland*. Projektets fokus är att öka kunskapen om Svenska kyrkans moderna kyrkomiljöer och dess kulturhistoriska värden i Västmanlands län, Västerås stift.

PROJEKT MODERNA KYRKOR I VÄSTMANLAND

Västmanlands läns museum har tillsammans med Västerås stift drivit projektet *Moderna kyrkor i Västmanland*.

Inom ramen för projektet har sju moderna kyrkobyggnader och sex kyrkorestaureringar i Västmanlands län, Västerås stift inventerats, dokumenterats och kulturhistoriskt värderats.

Projektet har pågått under perioden 2014–2018 och har genomförts i två etapper. Inventering av de moderna kyrkobyggnaderna genomfördes som projektets första etapp och inventering av de moderna kyrkorestaureringarna genomfördes som projektets andra etapp. Inventeringsarbetet har främst genomförts under åren 2016 och 2017 av Västmanlands läns museums byggnadsantikvarier. Därefter har resultatet sammanställts i enskilda rapporter för varje kyrka.

Till projektet har en referensgrupp av byggnadsantikvarier från Länsstyrelserna i Örebro och Västmanlands län, byggnadsantikvarier från Örebro läns museum och Dalarnas museum samt fastighetsansvariga från Västerås pastorat varit rådgivande.

Projektet är en del av det större stiftsprojektet *Västerås stift – moderna kyrkor* vars syfte är att inventera kyrkobyggnader som ägs av Svenska kyrkan i Västerås stift och som uppförts under perioden 1930-talet till och med 1970-talet. Liknande inventeringar har utförts i de delar av Västerås stift som ligger i Dalarna och Örebro län.

Projektet Moderna kyrkor i Västmanland har initierats via *Modernismen i Västmanland* som är ett flerårigt projekt med fokus på kunskapen om modernismens bebyggelse, historia och kulturarv. Projektet drivs som ett samarbetsprojekt mellan Västmanlands läns museum och Länsstyrelsen i Västmanlands län. Projektet belyser en tidsperiod som varit av stor vikt för länets framväxt och som lämnat avtryck i form av många spännande fysiska miljöer. Läs mer på www.modernismen.se

Detalj av predikstolen.

SYFTE

Projektets syfte är att inventera, dokumentera och kulturhistoriskt värdera *kyrkobyggnader* uppförda under perioden 1930-talet till och med 1970-talet i Västmanlands län, Västerås stift. Projektets syfte är också att kartlägga, dokumentera och värdera *kyrkorestaureringar* som är genomförda i äldre kyrkor under perioden 1930-talet till och med 1970-talet i Västmanlands län, Västerås stift. Ytterligare ett syfte är att kartlägga vilket förändringstryck och vilket förvaltnings- och underhållsbehov, ur ett brukandeperspektiv, dessa byggnader står inför. Vidare är syftet att belysa de moderna kyrkomiljöerna som en del av det moderna samhällets framväxt och förändring.

MÅL

Projektets mål är att genom samverkan öka kunskapsnivån och medvetenheten av Svenska kyrkans moderna bebyggelse i Västmanlands län, Västerås stift. Genom att sprida kunskapen om modernismens kyrkobyggande ska projektet bidra till att öka känslan av delaktighet i det kyrkliga kulturarvet. Projektet ska skildra de bakomliggande orsakerna till de moderna kyrkobyggnadernas arkitektur och därigenom öka förståelsen samt intresset för dessa miljöer som mötesplats, helgat rum och kulturmiljö. Därmed kan projektet bidra till att öka kunskapen och förståelsen för det moderna kyrkobyggnadernas och kyrkorestaureringarnas gestaltning och arkitektoniska uttryck. Projektets mål är även att påvisa hur de teologiska förändringarna och demokratiseringen av liturgin har påverkat synen på kyrkorummet, dess gestaltning och arkitektur. Projektet ska även skapa ett underlag för planering av underhåll och förvaltning av kyrkobyggnaderna samt lyfta fram eventuella behov av fördjupningsområden.

AVGRÄNSNING

Projektet har studerat *kyrkobyggnader* som ägs av Svenska kyrkan och som är uppförda i Västmanlands län och Västerås stift under perioden 1930-talet till och med 1970-talet. Sju kyrkobyggnader i Västmanlands län möter dessa kriterier: Bäckbykyrkan, Mikaelikyrkan, Gideonsbergskyrkan och Tomaskyrkan i Västerås, Virsbo brukskyrka i Virsbo, Kolsva brukskyrka i Kolsva samt S:t Lars kyrka i Hallstahammar.

Projektet har studerat *kyrkorestaureringar* i kyrkobyggnader som ägs av Svenska kyrkan i Västmanlands län och Västerås stift under perioden 1930-talet till och med 1970-talet. De sex restaureringar som har studerats har valts på grunderna att de varit omfattande och tillsammans visar på ett brett spektrum av olika typer av restaureringar som utförts i kyrkor från olika tidsperioder. Dessutom har de valts med tanke på en geografisk spridning i länet. De sex restaureringar som har valts utfördes i Heliga Trefaldighets kyrka i Arboga, Viksängs kyrka i Västerås, Sura nya kyrka i Surahammar, Skinnskattebergs kyrka i Skinnskatteberg, Norrby kyrka i Sala samt Badelunda kyrka i Västerås.

METOD

Kyrkorna och kyrkorestaureringarna har inventerats på plats genom okulär besiktning under 2016 och 2017. Beträffande inventeringen av kyrkobyggnaderna har varje rum samt exteriör och kyrkotomt inventerats och fotograferats. För kyrkorestaureringarna inventerades och fotograferades de rum och byggnadsdelar som berörts av restaureringarna. Historik och övrig information om kyrkorna och restaureringarna har hämtats ur arkiv- och litteraturmaterial. Inventeringen har legat till grund för en övergripande kulturhistorisk värdering av kyrkorna och kyrkorestaureringarna. Inventeringen och den kulturhistoriska värderingen har utförts av bebyggelseantikvarier vid Västmanlands läns museum som även har sammanställt rapporterna.

IDENTIFIERING OCH BEDÖMNING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Metoden hämtad från *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse* har varit en av två metoder som legat till grund vid den kulturhistoriska värderingen i projektet. Metoden innebär att identifiera vilka grundmotiv som talar för ett bevarande av byggnaden eller anläggningen. Motiven är indelade i två grupper: dokumentvärde, vilket innebär historiska egenskaper, respektive upplevelsevärde, som står för estetiskt och socialt engagerande egenskaper. Därefter sker bearbetningen då eventuella förstärkande motiv kan läggas till, som exempelvis kvalitet och sällsynthet. Slutligen görs en sammanvägd bedömning av motiven, en kulturhistorisk värdering.²⁾

Den andra metoden är härledd ur *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval*. Metoden lyfter fram att i ett första skede identifiera och beskriva vilka uttryck som återspeglar vilka kulturhistoriska skeenden gällande en företeelse. Ett kulturhistoriskt sammanhang väljs ut som blir utgångspunkt för bedömning av det kulturhistoriska värdet. Därefter sker en analys för att bedöma hur och i vilken grad uttrycken speglar det kulturhistoriska sammanhanget, utifrån om det ger möjlighet till kunskap och förståelse, graden av fullständighet och ifall företeelsen är särskilt betydelsefull för sin tid och kontext.³⁾

²⁾ Unnerbäck, R. Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, 1. uppl., Riksantikvarieämbetets förl., Stockholm, 2002.

³⁾ Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf, *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs] : grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2014.

Äldre bild från Sakristians vindfång. Fotograf och årtal okänt. Källa: Västmanlands läns museums arkiv.

LAGSTIFTNING

Lagskyddet för de kyrkliga kulturminnena finns formulerade i Kulturmiljölagens 4 kap. (SFS 1988:950) och är förtydligade i Riksantikvarieämbetets föreskrifter om kyrkliga kulturminnen (KRFS 2012:2). Kulturmiljölagens 4 kap. utgår ifrån att det finns ett generellt skydd för kulturhistoriska värden i alla Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser. Alla kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatserna ska vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas eller förvanskas.

För de av Svenska kyrkans kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som är anlagda före utgången av år 1939 krävs dessutom tillstånd från länsstyrelsen för att göra ändringar. Därutöver finns ett antal kyrkobyggnader, kyrkotomter och begravningsplatser som tillkommit senare som också omfattas av tillståndsplikt efter särskilt beslut från Riksantikvarieämbetet. I Västmanlands län är tre yngre kyrkor berörda av sådana beslut, samtliga finns i Västerås:

- Tomaskyrkan, uppförd 1971 ritad av arkitekten Nils Tesch
- Mikaelikyrkan, uppförd 1966 ritad av arkitekten Gösta Ekeroth
- Gideonsbergskyrkan, 1973 ritad av arkitekten Peter Hoffman

DEFINITIONER

Kyrkobyggnad används som ett samlingsnamn för studiens byggnader och innefattar såväl kyrkor som alla typer av kapell. Det avser hela anläggningen det vill säga kyrkorummets, kontorsrum, kök, församlingssalar, ungdoms- och förskolelokaler med mera.⁴⁾

Restaurering är en verksamhet vars huvudsyfte är att återställa en byggnad i ett tidigare skick.⁵⁾

Kulturhistoriskt värde avser de möjligheter materiella och immateriella företeelser kan ge vad gäller att inhämta och förmedla kunskaper om och förståelse av olika skeenden och sammanhang samt därigenom människors livsvillkor i skilda tider, inklusive de förhållanden som råder idag.⁶⁾

INNEHÅLL OCH DISPOSITION

För varje kyrkobyggnad och kyrkorestaurering finns en separat rapport. Rapporterna för kyrkobyggnaderna består av två eller flera delar. I del ett beskrivs och återges historik kring kyrkorna och området de ligger inom, samt att en övergripande kulturhistorisk värdering finns. Del två och de följande delarna innehåller tabeller som beskriver varje rum och dess byggnadsdelar, samt exteriör och kyrkotomt. I tabellerna finns även en kulturhistorisk värdering av respektive byggnadsdel. Rapporterna för kyrkorestaureringarna består inledningsvis av en kort historik och beskrivning av kyrkan, presentation av restaureringsarkitekterna och restaureringens utförande. Därefter kommer tabeller som beskriver rum och dess byggnadsdelar som berörts av restaureringen. Rapporterna avslutas med en övergripande kulturhistorisk värdering.

⁴⁾ Andersson, Elisabeth, *Moderna kyrkobyggnader: Kyrkobyggandet i Göteborgs stift 1940 – 1999*. Projektrapport, Svenska kyrkan, Göteborgs stift, 2011, s.6.

⁵⁾ <https://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/restaurering> (hämtat 2018-03-23).

⁶⁾ Génétay & Lindberg, s. 12.

KYRKORESTAURERINGAR I SVERIGE UNDER 1900-TALET

Restaurering innebär inom arkitekturen en verksamhet vars syfte är att återställa en byggnad i ett tidigare skick. Olika metoder och principer kring kyrkorestaurering har skiftat och diskuterats genom tiderna.

Under slutet av 1800-talet var stilrestaurering en vanlig metod som i Sverige företräddes av arkitekt Helgo Zettervall (1831–1907). Zettervall ledde restaureringar av bland annat domkyrkorna i Lund, Skara och Uppsala. Dessa restaureringar möttes av kritik på grund av att kyrkorna rekonstruerats utifrån en given arkitekturstil utan vetenskaplig förankring.

Det kan sägas att den moderna svenska restaureringskonsten föddes 21 mars 1902 då arkitekt Ferdinand Boberg med stöd från den yngre arkitektkåren vände sig till Kungl. Maj:t med en skrivelse om missförhållandena inom vården av de nationella monumenten. Boberg med flera menade att det inte fanns någon fungerande minnesvård i landet som exempelvis motverkade rivning av ett mångtal medeltidskyrkor som pågick vid tiden. En följd av skrivelsen blev att arkitekt Isak Gustaf Clason skickade sin elev Sigurd Curman (1879–1966) på en tvåårig resa i Europa för att studera restaurering. Curman kom senare att bli en välkänd restaureringsarkitekt och arkitekt i Överintendentsämbetet.

Vapenhus med entré till kyrkorummet.

Sigurd Curman introducerade den *byggnadsarkeologiska restaureringen* där framkomna lämningar studerades och lade grunden för restaureringen. Curman restaurerade ett stort antal lantkyrkor, vilka ofta blev vackra och stämningsfulla. Han lät vanligen ta bort kaminer i gjutjärn, placerade medeltida träskulpturer på lämpliga platser i kyrkorummet för att ge rummet ett större skönhetsvärde, införde blyinfattat antikglas i fönster, knackade fram medeltida målningar, undvek retuscher samt åter hängde upp krucifix i triumfbågen. Curmans ideologi tillät de gamla kyrkorna att behålla sina olika årsringar, dock inte halvgamla inredningar från 1800-talet; både senempirens och nygotikens tillägg ansågs vara av undermålig kvalitet och ibland även 1700-talets. Att restaurera bort det "osanna 1800-talet" var något som i början gjordes på bred front som en kulturell angelägenhet i en strävan efter äkthet. Exempelvis retuscherades den praktfulla jugendinteriören i Oscarskyrkan på Östermalm bort, mindre än tjugo år efter sin invigning. Elev och medarbetare till Curman var arkitekt Erik Fant (1889–1954) som från slutet av 1910-talet självständigt drev en omfattande restaureringsverksamhet enligt Curmans riktlinjer.

Mellan 1920–1930 restaurerades 550 kyrkor i Sverige, en betydande ökning, vilket till stor del var Curmans förtjänst. Curmans restaureringsprinciper, som beskrivits ovan, levde kvar under mellankrigstiden och till och med in på 1960-talet. Kritik mot Curmans restaureringar framfördes dock av ärkebiskopen Nathan Söderblom i samband med prästmötet 1927. Kritiken kom i sin tur från präster och församlingar som hade fått sina kyrkor restaurerade av Curman och upplevt att de inte fått tillräckligt att säga till om eller att kyrkorummen fått en alltför likartad, museal karaktär.

Curmans ideologi var att tillåta olika historiska lager att synas samtidigt. Detta är något som kom att utvecklas och bli extra tydligt under efterkrigstiden och modernismen. En *arkeologisk attityd* fick stor spridning och påverkade de restaureringar som genomfördes. Detta innebar bland annat att låta arkeologiska fragment prepareras fram och bli bestående, aparta delar i en byggnadsarkitektur.

Arkitekten Erik Lundberg (1895–1969) uttryckte det: man skulle tillåta medeltiden möta samtiden. Han, liksom arkitekten Rolf Bergh (1919–2005), hade en önskan om att närma sig det fornkristna kyrkorummet. Senare tillkomna delar i kyrkorummet avlägsnades ofta, vilket Lundberg ansåg förstärka den religiösa känslan i kyrkorummet. Något som Lundberg även framhöll var arkitektens frihet till ett skapande arbete för att åstadkomma en sammanbindande konstnärlig gestaltning. Lundberg kan sägas ligga nära restaureringsideologin *restauro critico* som definierar restaurering som en kritisk process nära förbunden med det konstnärliga skapandet. Arkitekten skulle bidra med sin egen tids formspråk och befria byggnaden från tillägg i syfte att finna det sanna ursprunget. Ideologin har vissa likheter med 1800-talets stilrestaureringar.

Charta Venezia, ett dokument från ICCROM (1964), menade till skillnad från Erik Lundbergs restaureringsideologi att alla tillskott är av värde och ska respekteras oavsett ålder. Kontinuerligt underhåll förespråkades, liksom att restaurering ska grundas på respekt för äldre material och autentisk dokumentation. Kritik framfördes även kring de restaureringar som hade stora ekonomiska resurser, såsom restaureringen av Uppsala domkyrka. Arkitekturhistorikern Göran Lindahl skrev i artikeln *Underhållsteknik eller smakrestaurering* (1968): ”strävan till minimering av uttrycken borde vara en självklarhet [...] vad som behövs är genomtänkt underhållsteknik, inte ett fortsättande i all evinnerlighet av smakrestaurering”.

På 1970-talet introducerades Ove Hidemarks restaureringsideologi som grundades på *byggnadsteknisk ekologi*. Hidemark menade att en gammal byggnad var som en berättelse där han önskade bevara känslan av en åldrande byggnad med en lång historia bakom sig. Autentiska, traditionella material och byggnadsmetoder framhölls, samt att minimera ingrepp vid en restaurering.

Något som även har påverkat kyrkorestaureringarna och den fysiska gestaltningen av kyrkorummet är gudstjänstens liturgiska förnyelse kring mitten av 1900-talet. Exempelvis förespråkades att stärka lekmännens engagemang i gudstjänstlivet, att minska avståndet mellan präst och församling och att återupprätta nattvardens status. Jerk Alton var en arkitekt som påverkades av dessa tankar. Alton är den mest produktive kyrkoarkitekten i Sverige under 1900-talets tre sista decennier med både nybyggnader och restaureringar. Alton var elev till Erik Lundberg och påverkades förutom nämnda inomkyrkliga diskussioner kring gudstjänstliv och liturgi, av 1970-talets postmodernism samt av Erik Lundbergs princip att låta arkitektens egen kreativitet komma till uttryck. Kännetecknande för Alton är en personlig färgsättning med varma jordfärger.⁷⁾

Vapenhus med kyrkportarna.

⁷⁾ Bedoire, Fredric, *Restaureringskonstens historia*, Nordstedt i samarbete med Kungl. Konsthögskolan, Stockholm, 2013.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Arboga innerstad ingår i ett område av riksintresse för kulturmiljövården. Arboga innerstad har ovanligt mycket bevarat av fysiska spår från medeltiden, så som stadsplanen, tomtstruktur, stenbyggnader och stenkällare.

Karta över Arboga med kyrkan markerad med svart cirkel. Utdrag från digital karta © Lantmäteriet 2018.

ARBOGA INNERSTAD

Senare bevarade spår, från 1700- och 1800-talen, finns även i innerstaden, i form av småskalig träbebyggelse och borgargårdar. Den äldsta bevarade kartan från 1660-talet tillsammans med bevarade medeltida byggnader och resultat från arkeologiska utgrävningar tyder på en ursprunglig eller mycket tidig reglerad rutnätsplan av nordtysk modell som präglar innerstaden.

Flygbild över Heliga Trefaldighets kyrka i Arbogas innerstad. Flygfoto av Ahrenbergsflyg 1935. Källa: Västmanlands läns museums arkiv.

Heliga Trefaldighets kyrka i Arboga innerstad med småskalig träbebyggelse runt omkring. Vlm-modkaEK-4128

HELIGA TREFALDIGHETS KYRKA

Heliga Trefaldighets kyrka i Arboga tillhör Arbogabygdens församling. Före 2006 års församlingssammanslagning var kyrkan en av Arboga stadsförsamlings två kyrkor.

Heliga Trefaldighets kyrka ligger i östra delen av Arboga innerstad med huvudingången vänd mot det stenbelagda Järntorget och Storgatan. Kyrkotomten med äldre träd, grönytor och grusade gångar är belägen nära Arbogaåns norra strand. Fram till 1849 fanns en muromgärdad kyrkogård i anslutning till kyrkan, vilken nu avhysts och omvandlats till en parkanläggning, helt öppen mot omgivande stadskvarter.

Kyrkobyggnaden har ett långhus av medeltida ursprung, men grundplanen härrör från 1600-talet; mittskepp med ett tresidigt avslutat kor samt ett smalare sidoskepp åt norr. Ett västtorn med spetsig, spånklädd spira och fyra hörntorn härstammar från 1600-talet. Slätputsade murar målade i vit KC-färg stöds av strävpelare. Fönsteröppningar är rundbågiga. Inträde till kyrkan sker i en bred västportal, genom en pardörr av ek som troligen insattes cirka 1660.

Över vapenhuset är två låga kryssvalv slagna. Kyrkorummet i två skepp är täckt med sammanlagt tretton stjärnvalv och ett kryssvalv. Putsytor har en lite ojämn struktur i ljus puts. På södra väggen finns bevarade kalkmålningar från strax före mitten av 1400-talet, bland annat föreställande scener ur legenden om Sankt Franciscus. Koret är med sina två golvnivåer indelat i lågkor och högkor och består av kalkstensplattor.

HELIGA TREFALDIGHETS KYRKA – HISTORIK

Heliga Trefaldighets kyrka har sitt ursprung i en klosterkyrka från 1200-talets sista decennier. Kyrkan var då som nu tvåskeppig, saknade torn men hade en takryttare i trä mitt på det sannolikt spåntäckta taket. En klostergård omgärdade kyrkan. Under första hälften av 1400-talet valvslogs kyrkorummet och dekorerades med kalkmålningar. Efter reformationen mottog borgarna kyrkan som stadskyrka. Den stod dock öde och fick förfalla till slutet av 1500-talet.

Under 1600-talet genomfördes omfattande förändringar rörande kyrkan. Det murade tornet tillbyggdes 1618–1635. Norra långväggen revs och återuppfördes på 1640-talet. På 1660-talet revs och nybyggdes koret som då fick sin tresidiga form och fönsterindelning.

1837 lades skiffer på långhusets södra sida och så småningom övriga sidor, istället för tidigare spån. 1883 lades järnplåt på taket. 1897–1898 genomfördes en radikal omgestaltning i kyrkan under ledning av arkitekt Fritz Eckert. Bland annat revs mittgångens dåvarande brädgolv och även korets tegelgolv, och ersattes med kalkstensplattor. 1600-talets slutna bänkkvarter ersattes med öppna bänkrader i nygotisk stil målade i mustigt röda färger. 1400-talsmålningar som varit överkalkade frilades och nya målningar gjordes på övriga väggfält, pelare och valv.

Interiör som skapades under restaureringen 1897-1898 och som fanns kvar fram till restaureringen på 1950-talet. Fotograf och årtal okänt.
Källa: Västmanlands läns museums arkiv.

1927 betongförstärktes grundmuren under långhusets nordvästra del på grund av sprickbildningar. Förstärkningen visade sig inte vara tillräcklig utan en mer omfattande sådan gjordes 1952.

En genomgripande förnyelse av kyrkorummet skedde 1953–1954 efter handlingar upprättade av slottsarkitekt Ove Leijonhuvud i Stockholm. I högkoret lades nya kalkstensgolv, ett vindfång mellan mittskepp och kor revs och ersattes med en pardörr, sakristian revs för att ge plats åt en större och bänkkvarter ommålades i ljusare nyanser. För mer detaljerad beskrivning se avsnitt *De genomförda restaureringarna*.

1968–1970 skedde kyrkans nästa stora förnyelse, efter handlingar upprättade av arkitekt Carl-Eric Nohldén. Bland annat gjordes en tegelmurad tillbyggnad i nordväst, orgelläktare avlägsnades, vindfånget under orgelläktaren revs och ersattes med pardörrar samt att lågkoret och mittgångens golv omlades. För mer detaljerad beskrivning se avsnitt *De genomförda restaureringarna*.

1981 sattes skyddsfönster med härdat glas utanpå 1700-talsfönstren av smidesjärn. 2003–2004 renoverades kyrkans fasader med en KC-färg som drar något mer åt ockra/terra än tidigare.

Interiör som skapades under restaureringen 1897–1898 och som fanns kvar fram till restaureringen på 1950-talet. Fotograf och årtal okänt. Källa: Västmanlands läns museums arkiv.

RESTAURERINGAR

Sakristian.

ARKITEKTER

Ove Leijonhufvud (1883–1962)

Ove Leijonhufvud föddes i Östra Ed. Han utbildade sig till arkitekt mellan åren 1906 och 1909 på Chalmers Tekniska Läroanstalt i Göteborg. 1913–1921 fick han anställning hos Ivar Tengbom i Stockholm. Efter det arbetade han som arkitekt utom stat vid Byggnadsstyrelsen till att därefter anställas vid slottsarkitektkontoret. 1931 blev Leijonhufvud anställd som slottsarkitekt för Rosenbergs slott och 1933 för Ulriksdals slott. Från 1936 var han intendent vid slottsbyggnad på Stockholms slott då ett antal resor till Italien och andra länder ingick i arbetet.

Sven Moberg (1912–2001)

Sven Moberg utbildade sig vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm i början av 1940-talet. Han var verksam som stadsarkitekt vid ett flertal kommuner, därav Arboga och Tierps köping fram till 1964 då han därefter blev verksam i Lund som stadsarkitekt.

Carl-Eric Nohldén (1928–2014)

Carl-Eric Nohldén föddes och dog i Uppsala. Nohldén utbildade sig till arkitekt vid Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm och tog examen 1953. Han var verksam arkitekt vid Noarks arkitektkontor AB vid ett flertal år. Nohldén ritade bland annat Vaksala församlingshem, arbeten i Harbo kyrka, prästgården i Gamla Uppsala, ombyggnad i Örbyhus kyrka och ålderdomshem i Bälinge.

DE GENOMFÖRDA RESTAURERINGARNA

Restaureringen 1953–1954

Ny sakristia

Redan i februari 1949 fanns planer på en ny sakristia i Heliga Trefaldighetskyrka på grund av att sakristian från 1897–1998 hade dömts ut som för liten.

Bänkgavlar.

Inledningsvis var planen att inreda sakristian i norra sidoskeppets västra del, i nordvästra valvet, och dåvarande stadsarkitekt L. Arborelius skissade på ett förslag. Vid samråd med byggnadsrådet Hjorth framkom dock att ett bättre alternativ var att den nya sakristian skulle uppföras på dåvarande sakristias plats, i det nordöstra hörnet, vilket blev fallet. L. Arborelius, som hade ritat det första förslaget, flyttade till annan ort och avsa sig uppdraget. Nya stadsarkitekten Sven Moberg fick därmed 1950 uppdraget att rita ett nytt förslag. Rivningen av den gamla sakristian tog sin början 30 oktober 1953. Byggnads A.B. Henry Ståhl, Norrköping, utförde arbetet med att riva och bygga den nya sakristian.

I protokoll från augusti 1954 framgår att arbetet med sakristian i stort sett då var färdigt. Målning av yttertaket beslöts att framskjutas till efter kyrkans planerade utvändiga restaurering. I januari 1955 hade slutbesiktning på sakristian skett. I april samma år föreslogs att tillföra en piscina.

Invändig restaurering

Parallellt med planerandet av en ny sakristia fördes planer på en invändig och yttre restaurering av kyrkan. En ambition med restaureringen var att skapa en medeltida karaktär, alltså att återgå till kyrkans ursprungliga karaktär. Förutom estetiska motiv fanns även tekniska, väggmålningar hade rivits isär av tilltagande sättningssprickor.

För den inre restaureringen kontaktades slottsarkitekten Ove Leijonhufvud, Stockholm, och 23 mars 1953 hade Leijonhufvud lämnat ett förslag jämte två ritningar. Leijonhufvuds förslag innehöll bland annat en ny bänkinredning och att ta bort kyrkans all invändig dekor från 1800-talet. Dekorborrtagandet ifrågasattes, bland annat av antikvarie B. Berthelsson, och kommittén för kyrkliga byggegenskapen beslöt därför att konsultera en konservator om kostnadsförslag för restaurering av målningarna. Tre alternativ togs vidare för närmare beräkning; Alt. 1: Leijonhufvudska förslaget, inklusive nya bänkgavlar – 165 000 kr. Alt 2: Leijonhufvudska förslaget, med bibehållande av nuvarande bänkgavlar 147 000 kr och Alt. 3 Restaurering med bibehållande av 1800-talsdekoren 235 000 kr. Kommittén förordade alternativ två.

Kommittén ansåg alltså att bänkinredningen skulle behållas men omfärgas efter predikstolen, vilket också skedde. Beträffande predikstolen ansåg kommittén att predikstolens ursprungliga kulörer skulle tas fram. Vidare att södra väggens äldre målningar skulle behållas, södra ingångens vindfång tas bort, korgolvet läggas om med kalksten och att de äldre målningarna kring predikstolen och kring förutvarande fönster öster om predikstolen skulle undersökas för att om möjligt kunna utnyttjas.

Förslagen genomfördes i stort. Södra väggens 1400-talsmålningar restaurerades. De öppna bänkkvarteren målades i en grön kulör. Vindfånget i övergången mellan mittskepp och kor mot söder revs och ersattes med en enklare pardörr. I högkoret lades nya kalkstengolv eftersom befintlig, delvis av trä, revs ut då denna del av kyrkan grundförstärktes året innan. Återinvigning av kyrkan skedde 19 maj 1955.

Södra väggens 1400-talsmålningar restaurerades.

Yttre restaurering

Efter kyrkans invändiga restaurering påbörjades en yttre restaurering. Fyra anbud togs i beaktning där Byggnads AB Henry Ståhls antogs med anledning av en arbetsteknik som ansågs överlägsen den ursprungliga arbetsbeskrivningen. Kostnaden var 79 500 kr och inkluderade en garanti för arbetet på 10 år, arbetstekniken var sandblästring. En fråga som diskuterades var ifall svartplåt eller kopparplåt skulle användas till fönsterbänkarna. Slottsarkitekten Leijonhufvud förordade kopparplåt.

I den yttre restaureringen avlägsnades all puts, sockeln fylldes ut med rent cement, fasaden putsades med cementblandat kalkbruk och avfärgades med AKTIVAN kalkcementbruk färgnr. G77. Hängrännor, stuprör, urtavla och spåntak reparerades. Den yttre restaureringen igångsattes 23 maj 1955.

Restaurering 1968–1970

1968–1970 skedde kyrkans nästa stora förnyelse, efter handlingar upprättade av arkitekt Carl-Eric Nohldén i Uppsala.

Tillbyggnad i nordväst

1966 nämns i protokoll förslag om en ny tillbyggnad på 350 m³. Motiven till denna var bland annat att kyrkan saknade "erforderliga städ- och förrådsutrymmen, besökstoalletter och en brudkammare". Verksamheten hade även behov av ett rum för musik och församlingsarbete som skulle förläggas i tornkammaren. Likt restaureringen på 1950-talet fanns även denna gång estetiska motiv och att betona kyrkans medeltida ursprung.

Entréplan på tillbyggnaden.

Tillbyggnaden placerades i vinkel mellan långhusets västgavel och tornets norra sida och innehåller tre plan under ett tak parallellt med långhusets norra takfall. Byggtrepreneur var ByggAlgo AB, Köping.

Bottenplanet innehåller en hall, två toaletter, damrum (brudrum) och städutrymme. Väggar i toaletterna och damrum har yttskikt av glaserade stavplattor från Höganäs TT840, 250x50x15 mm, gröna och bruna. Linoleumgolvet är av typen Forshaga Marmoleum lagd på spånskiva. Tillbyggnadens mellanplan består av ett förråd/arbetsrum med pentry. Tornkamarplanet ligger cirka 5,4 meter över bottenplanet, har hög takhöjd och synliga tegelväggar med blinding. I det före detta tornrummet inrymdes körövningslokal.

Restaurering av kyrkorummets interiör

I samband med tillbyggnaden gjordes andra restaureringsarbeten beträffande kyrkorummets interiör. Bland annat avlägsnades orgelläktaren med orgel 1969. En anledning var att återgå till ett mer medeltida utseende för långhuset, då bland annat en medeltida fönsteröppning mellan långhuset och tornkammaren genom avlägsnandet skulle synas. En ny pardörr mellan vapenhuset och långhuset gjordes av furu och lackades, efter ritningar av Carl-Eric Nohldén. Över dörren gjordes en ny stickbåge med en ny tegelpelare som armerades.

Lågkoret och mittgångens golv omlades med större rektangulära gråa grovhyvlade kalkstensplattor. Lågkoret höjdes så att det endast skiljer två steg från detta och högkoret. Detta torde vara kopplat till verksamhetsmässiga skäl. Kalkstensgolvet i norra sidoskeppets gång omlades likaså.

Gravhällar som tidigare varit resta i anslutning till mittskeppets västra gavel nedlades i golven i kyrkorummets sydvästra och nordvästra hörn i syfte att frigöra yta. Vissa väggprydnader förflyttades. Med samma syfte revs några fasta bänkar och ersattes med lösa stolar.

Gravhällar som tidigare varit uppresta i anslutning till mittskeppets västra gavel placerades 1968-70 som golv i kyrkorummets sydvästra och nordvästra hörn. Vtm-modkaEK-4079.

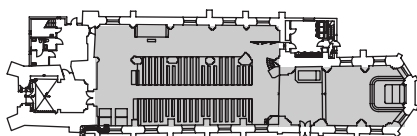

INVENTERING AV KULTURHISTORISKA VÄRDEN

Tabellerna nedan redogör endast de förändringar, åtgärder och tillskott som skedde vid restaureringarna 1953–1954 och 1968–1970, och som fortfarande finns kvar i dagens kyrkorum.

HELIGA TREFALDIGHETS KYRKA – KYRKORUM

Kyrkorummet präglas av två restaureringar som gjordes 1953–1954 under ledning av arkitekt Ove Lejonhuvud respektive 1968–1970 under ledning av arkitekt Carl-Erik Nohldén.

De största förändringarna var att orgelläktaren togs bort, puts med målningar från 1898 borttogs för nyputsning och avfärgning i gråvit nyans, målningar från 1400-talet på den södra väggen restaurerades och nya kalkstensgolv lades in.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	KOMMENTAR
GOLV	<p>Rektangulära plattor av rödgrå slipad kalksten i högkoret.</p> <p>Rektangulära plattor av rödgrå slipad kalksten i mittgång, lågkor och i norra sidoskeppets gång. Lågkoret höjdes även ett trappsteg</p> <p>Gravhällar i kyrkorummets sydvästra och nordvästra hörn som golv.</p>	<p>Lades i högkoret 1953–1954 och ersatte ett tidigare kalkstensgolv, delvis trägolv.</p> <p>Lades 1968–1970 och ersatte mindre kalkstensplattor och trägolv.</p> <p>Lades 1968–1970 och hade tidigare varit uppresta i anslutning till mittskeppets västra gavel.</p>
VÄGGAR OCH TAK	<p>Kalkfärg i en bruten vit nyans.</p> <p>Södra väggens målningar från 1400-talet.</p>	<p>Utfördes 1953–1954. Puts med målningar från 1898 togs bort och väggar nyputsades.</p> <p>Konserverades och restaurerades 1953–1954.</p> <p>1976–1977 lagades kyrkorummets valv och kalkmålningar rengjordes med bröd från ett lokalt bageri.</p>
DÖRRAR	<p>Gråmålad pardörr i lågkoret mot söder av trä med speglar. Handtrycken av svartmålat järn i äldre formspråk.</p> <p>Pardörr mot vapenhuset av lackat furu med tre fyllnader per dörr. Handtrycke av järn. Över dörren finns ett överstycke av lackad träpanel. Murad nisch runt dörren.</p>	<p>Tillkom 1953–1954. Ersatte ett vindfång och dörr av trä och var rikt utsmyckad.</p> <p>Tillkom 1968–1970. Ersatte pardörr med vindfång under orgelläktaren. Dörrarna var från 1890-talet med färgat glas. Pardörren planeras i dagsläget att ersättas med glasdörrar för att få in mer ljus i vapenhuset.</p>
BÄNKINREDNING	<p>Bänkar från 1890-talet i gröna kulörer, oljefärg. Målning med synliga spår efter pensel.</p>	<p>Ersatte 1890-tals mörka färgsättning. Denna avlägsnades genom skrapning och lufttvättning. Ommålning 1953–1954 i oljefärg i ljusare nyanser.</p>
LÄKTARE		<p>Orgelläktaren med orgel från 1868 avlägsnades 1968–1970</p>
ÖVRIGT	<p>Lösa stolar av trä målade i grågrön kulör och med vinröd sittdyna av sammet.</p>	<p>Några av de fasta bänkarna i hög- och lågkoret revs 1968–1970 för att få en mer flexibel användning av kyrkan.</p>

Kyrkorummet med golv av kalksten och kalkade väggar. Lågkoret höjdes ett steg 1968–1970.

Det västra läktarpartiet borttogs 1968–1970 som bland annat synliggjorde en medeltida fönsteröppning. En ny västprotal skapades.

Den öppna bänkinredningen från 1890-talet målades i en grön nyans 1953–1954.

Konserverade målningar från 1400-talet på södra väggen.

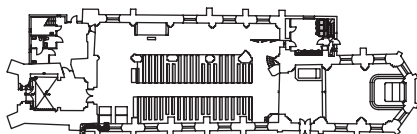

Gråmålad pardörrar som insattes 1953-1954. Vlm-modkaEK-4069.

Gravhällar som tidigare varit uppresta i anslutning till mittskeppets västra gavel placerades 1968-1970 som golv i kyrkorummets sydvästra och nordvästra hörn. Vlm-modkaEK-4079.

PANNRUM OCH TRAPPA

PANNRUM OCH TRAPPA

Ytskikten i pannrum och trappa tillkom i samband med den nya sakristian som gjordes 1954 under ledning av stadsarkitekt Sven Moberg. Det är dock ej utrett när källarutrymmet som pannrummet rymts i kom till.

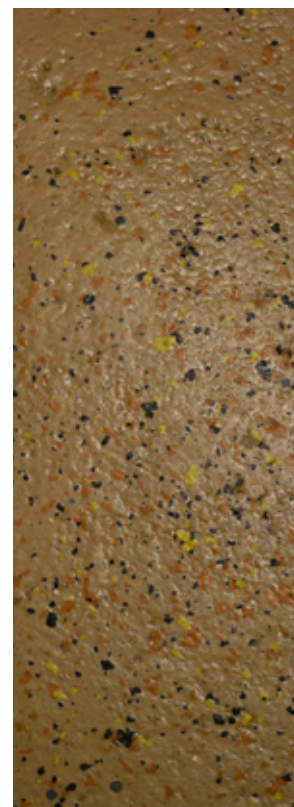
BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Stålglättad betong målad i beige kulör med spräckligt mönster.	
VÄGGAR	Vitmålad betong.	
FÖNSTER	Litet fönster i vitmålat trä med formen av en liggande rektangel, fästen av rostfritt stål. Galler. Inga foder.	
DÖRRAR	Dörr mot vindfång av trä, grönmålad med synliga penseldrag. Skyddsplatta av metall fäst på dörren på insidan mot pannrummet. Handtrycke av rostfritt stål. Tröskel av lackad furu.	
ARMATURER	Fyra lysrör med plasthöljen.	
ÖVRIGT	Den svängda trappan har en handledare av järn som är blåmålat.	
TEKNISKA INSTALLATIONER	Duschkabin. Värmepanna. Pentry.	

Trappan ner som leder till pannrummet. Vlm-modkaEK-4012.

Grönmålad dörr av trä med skyddsplatta av metall. Vlm-modkaEK-4010.

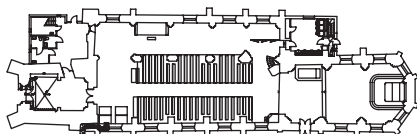

Stålglättad betonggolvt målat i spräckligt mönster. Vlm-modkaEK-4019.

Pannrummet med ett litet gallerfönstret. Vlm-modkaEK-4018.

TOALETT VID SAKRISTIA

TOALETT VID SAKRISTIA

Toaletten vid sakristian är en del av tillbyggnaden som kom till 1954 under ledning av stadsarkitekt Sven Moberg.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
FÖNSTER	Rektangulärt litet frostat fönster av trä med fästen av rostfritt stål. Släta foder av vitmålat trä.	
DÖRRAR	Dörr mot vindfång av trä, grönmålad med synliga penseldrag. Handtrycke av rostfritt stål och svart backelit. Tröskel av lackat trä.	
ARMATUR	Opalvit rund glaskupa.	

Toalett intill sakristian. Vlm-modkaEK-4006.

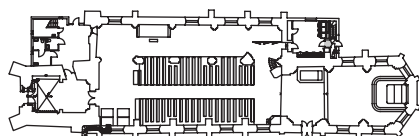

Rektangulärt fönster med frostad glasruta. Vlm-modkaEK-4009.

Grönmålad dörr av trä med handtrycke av rostfritt stål och svart backelit. Vlm-modkaEK-4003.

VINDFÅNG VID SAKRISTIA

VINDFÅNG VID SAKRISTIA

Vindfånget vid sakristian är en del av tillbyggnaden som kom till 1954 under ledning av stadsarkitekt Sven Moberg.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Grön marmor, två trappsteg. Hög golvlister av grön marmor. Nedsänkt skrapmatta.	
VÄGGAR	Vitmålad betong.	
DÖRRAR	<p>Dörr till toalett av trä, grönmålad med synliga penseldrag. Handtrycke av rostfritt stål och svart bakelit. Släta foder av grönmålat trä. Tröskel av lackat trä.</p> <p>Dörr mot sakristian av trä, grönmålad med synliga penseldrag. Släta foder av grönmålat trä. Handtrycke av rostfritt stål och bakelit. Tröskel av lackat trä.</p> <p>Dörr mot pannrum av trä, grönmålad med synliga penseldrag. Handtrycke av rostfritt stål. Släta foder av grönmålat trä. Tröskel av lackat trä.</p> <p>Ytterdörr av grönmålat trä. Handtrycke av rostfritt stål. Släta foder av grönmålat trä. Tröskel?</p>	Ej utrett om ytterdörren tillkom i samband med restaureringen.
TAK	Vitmålat.	
ARMATUR	Plafond av mönstrat glas.	

Vindfång med tre grönmålade dörrar. Vlm-modkaEK-3997.

Vindfång med tre grönmålade dörrar.

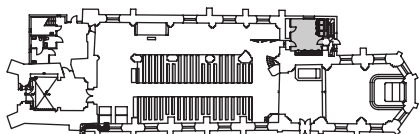

Armatyr med glaskupa. Vlm-modkaEK-3998.

Golv av grön marmor och skrapmatta. Vlm-modkaEK-3999.

SAKRISTIA

SAKRISTIA

1954 tillbyggdes sakristian under ledning av stadsarkitekt Sven Moberg. Den tidigare sakristian på samma plats hade dömts ut som för liten och revs året innan.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Lackad parkett i smala bräder. Släta golvlister av trä.	
VÄGGAR	Vitmålad betong.	
FÖNSTER	Rundbågeformat fönster av svartmålat järn med rutor av blyinfattat antikglas i gröna och lila nyanser.	
DÖRRAR	<p>Dörr mot vindfång av trä, grönmålad med synliga penseldrag. Handtrycke av rostfritt stål och svart bakelit. Släta foder av grönmålat trä. Tröskel av lackat trä.</p> <p>Dörr mot kyrksalen av trä, grönmålad med synliga penseldrag. Handtrycke av rostfritt stål. Släta foder av grönmålat trä. Ingen tröskel.</p> <p>Beigemålad dörr mot kassaskåp av metall. Handtrycke av mässing. Släta foder i beige-målad metall. Tröskel?</p>	
FAST INREDNING	Klädskåp av trä med speglar, grönmålade med synliga penseldrag. Mässingsknoppar.	
ÖVRIGT	Piscina av sten bredvid fönster. Altare av mörkbetsat trä. Knäböj med dyna av grå sammet.	
TEKNISKA INSTALLATIONER	Vitmålad radiator.	

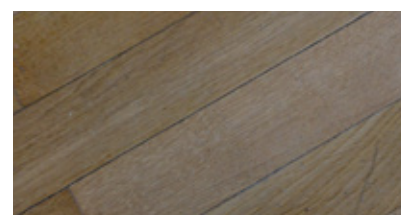
Grönmålad skåpinredning av trä med mässingsknoppar, piscina av kalksten och rundbågeformat fönster i sakristian.

Altare, kassaskåp och dörr som leder till kyrksalen. Vlm-modkaEK-3986.

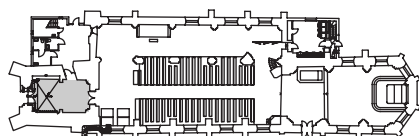

Grönmålad dörr av trä med handtrycke av rostfritt stål och svart backelithölje. Vlm-modkaEK-3992.

Parkettgolv i sakristian. Vlm-modkaEK-3987.

VAPENHUS

VAPENHUS I VÄSTER

Vapenhuset förseddes med nya dörrar vid restaureringen som skedde 1968–1970 under ledning av Erik Nohldén.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
DÖRRAR	<p>Pardörr in mot kyrkorummet av lackad furu. Överstycke i furu i samma kulör, i stående smala bräder. Handtrycke och golvplatta i järnsmide.</p> <p>Pardörr mot entréplan i tillbyggnaden av brungrönmålat trä med en glasruta i vardera dörr. Överstycke i betsat trä. Handtrycke av mässing. Ingen tröskel.</p>	<p>Tillkom 1968–1970. Ersatte dörr med vindfång under orgelläktaren. Dörrarna var från 1890-talet med färgat glas. Den befintliga pardörren planeras i dagsläget att ersättas med glasdörrar för att få in mer ljus i vapenhuset.</p> <p>Tillkom 1968–1970.</p>

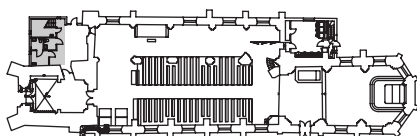

Vapenhuset med pardörr av lackad furu och handtrycke av järnsmide.

Grönmålad bänk i vapenhuset. Dörren till höger leder in till tillbyggnaden i nordväst.

TILLBYGGNADENS ENTRÉPLAN

TILLBYGGNADENS ENTRÉPLAN

1968–1970 gjordes en tillbyggnad i nordväst under ledning av Erik Nohldén. Den rymmer förvaring, två WC, städförråd samt trappuppgång som leder till personalrum, körövningsrum och vind. Tillbyggnadens entréplan är åtkomligt både från vapenhuset och från en ytterdörr som kom till i samband med tillbyggnaden men som byttes på 2010-talet.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Kalkstengolv med hög kalkstenslist.	
VÄGGAR	<p>Väggen in mot kyrksalen och vindsutrymmet är främst bart tegel.</p> <p>Ett par väggar är putsade med ett tjockt lager kalkputs. Kring fönstret är putsen tunnare och formen av tegel skymtas.</p> <p>Finns även väggar strukna i ett tunnare lager vit KC-puts.</p> <p>Parti med handhyvlat träpanel i smala bräder målade i en vit kulör som går mot gult. Place-rad på väggar som leder till WC och städförråd.</p>	Utgjorde tidigare kyrkans yttermur.
FÖNSTER	<p>Ett fönster med en ruta av mörkbetsat trä. Fönsterbänk i röd polerad kalksten. Ej öppningsbart.</p> <p>Fönster mot kyrkorummet, ej utrett material. Rundbågigt med en ruta.</p>	
DÖRRAR	<p>Tre enkla släta dörrar mot WC och städförråd målade i en mellangrå kulör. Lås och handtrycken av mässing. Inga foder. Låg tröskel i lackat trä.</p> <p>Pardörr mot vapenhuset av gråmålat trä med en glasruta i vardera dörr. Lås och handtrycke av mässing. Inga foder. Tröskel?</p>	
TAK	Slätt och vitmålat.	
ARMATUR	En rund väggfast armatur i mönstrat glas i anslutning till trappuppgång.	

Tillbyggnadens entréplan med kalkstengolv. Toalett och förråd till vänster i bilden.

Sparad tegelvägg som visar kyrkans tidigare ytttermur. Vlm-modkaVB-1392.

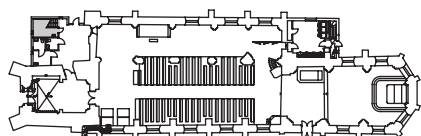

Dörr med glasade rutor som leder till vapenhuset. Vlm-modkaVB-1423.

Golv och list av kalksten. Vlm-modkaVB-1403.

STÄDFÖRRÅD

STÄDFÖRRÅD

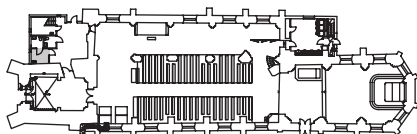
Städförrådet ligger i anslutning till hallen och är belägen i den nordvästra tillbyggnaden som gjordes 1968–1970 under ledning av Erik Nohldén.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Rödbrunfärgat rektangulärt höganäsklinker med grå fogar.	
VÄGGAR	Släta målade i en ljusgrå kulör.	
FÖNSTER	Ett fönster med en ruta i mörkbrunmålat stål. Fönsterbänk i röd polerad kalksten. Ej öppningsbart.	
DÖRRAR	En enkel slät dörr målad i en mellangrå kulör. Lås och handtrycken av mässing. Foder? Tröskel av lackat trä.	
TAK	Slätt målat i en ljusgrå kulör.	

Golv av rödbrunt höganäsklinker. Vlm-modkaVB-1434.
Städförråd i tillbyggnaden. Vlm-modkaVB-1435.

FÖRRUM TILL WC

FÖRRUM TILL WC

Förrum som från hallen i den nordvästra tillbyggnaden, som gjordes 1968–1970 under ledning av Erik Nohldén, leder in till en av två WC.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Rödbrunfärgat rektangulärt höganäsklinker med grå fogar.	
VÄGGAR	Högglansigt grönt rektangulärt kakel med mörkgrå fogar placerat lodrätt på väggarna. På en vägg är kaklet i en beige kulör med ljusgrå fogar.	
FÖNSTER	Ett fönster med en ruta i vitmålat trä. Fönsterbräda i röd polerad kalksten. Ej öppningsbart.	
DÖRRAR	Två enkla släta dörrar mot hall och toalett i vitmålat trä. Smala släta foder i vitmålat trä. Handtrycken och lås i mässing. Låga trösklar i mässing.	
TAK	Handhyvlad träpanel i smala bräder målade i en vit kulör.	
ARMATURER	Två rektangulära armaturer med ett mönstrat skyddshölje av glas.	

Förrum/brudrum med väggar av grönt och beige kakel. Vlm-modkaVB-1449.

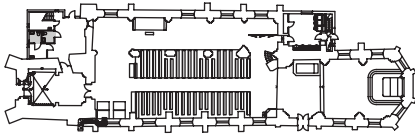

Dörr mot tillbyggnadens entréplan.
Vlm-modkaVB-1450.

Armatyr med glaskupa i relief.
Vlm-modkaVB-1458.

WC

WC

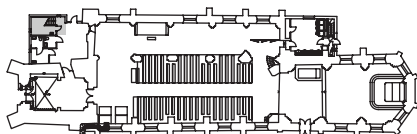
Det finns två WC belägna inom den nordvästra tillbyggnaden som gjordes 1968–1970 under ledning av Erik Nohldén. Den ena föregås efter hallen av ett förrum. Den andra ligger i direkt anslutning till hallen. Deras utförande är identiska.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Rödbrun färgat rektangulärt höganäsklinker med grå fogar.	
VÄGGAR	Högglansigt grönt rektangulärt kakel med mörkgråa fogar placerat lodrätt på väggarna.	
DÖRRAR	Enkel slät dörr mot förrum och hall i vitmålat trä. Släta smala foder i vitmålat trä. Handtrycke och lås i mässing.	
TAK	Handhyvlat träpanel i smala bräder målade i en vit kulör.	
ARMATURER	Rektangulära armaturer med ett mönstrat skyddshölje av glas.	

Toalett med väggar av grönt kakel. Vlm-mod-kaVB-1444. Vitmålat tak som handhyvlats. Vlm-mod-kaVB-1448.

TRAPPHUS

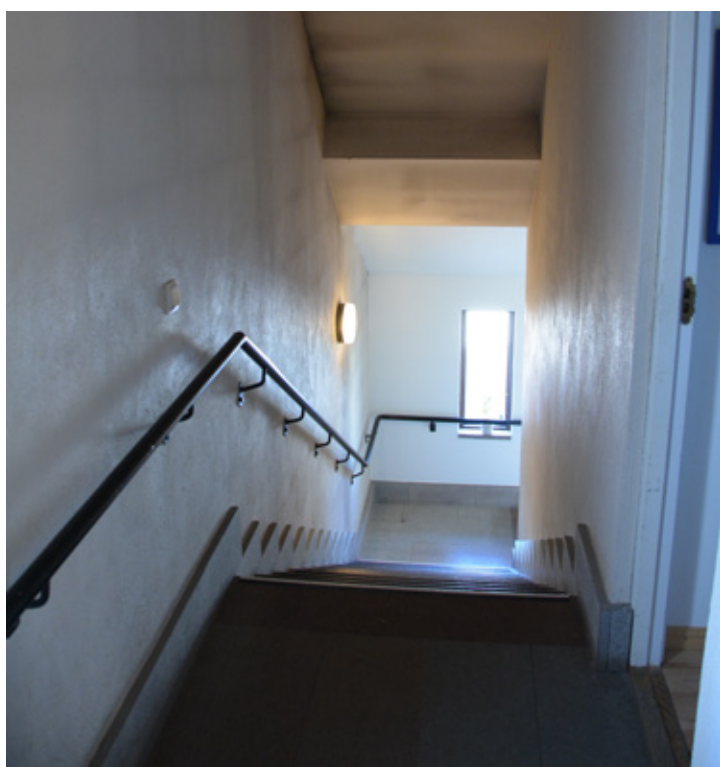
TRAPPHUS

Trapphus som leder från bottenvåningen till personalrum samt körövningsrum. Förlagd i kyrkans tillbyggda del i det nordvästra hörnet som gjordes 1968–1970 under ledning av Erik Nohldén

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Polerat kalkstensgolv i röd och grå kulör. Även en cirka två dm hög grå kalkstenslist.	Ny golvsockel.
VÄGGAR	Väggar putsade i kalkputs vars tjocklek varierar kraftigt. Väggar putsade i en tunnare vit KC-puts. Väggen in mot kyrksalen och vindutrymmet är främst bart tegel.	Kyrkans äldre väggar. Utgjorde tidigare kyrkans yttermur.
FÖNSTER	Två fönster med en ruta i mörkbrunmålat trä. Fönsterbänk i röd polerad kalksten. Ej öppningsbara.	
DÖRRAR	Dörr mot körövningsrum betsad i en mellanbrun nyans som går mot grön. Handtrycke och lås i mässing. Dörromstycke i samma material och kulör. Tröskel av lackat trä. Dörr mot personalrum i vitmålat trä. Släta foder i vitmålat trä. Handtrycke och lås i mässing. Tröskel av lackat trä.	
TAK	Pappklätt tak målad i en vit kulör.	
ARMATURER	Fem runda väggfasta armaturer i mönstrat glas. En rund väggfast plafond i vit plast.	
FAST INREDNING	Väggfast skåp högst upp i trapphuset. Tre skåpluckor i betsat trä i en mellanbrun nyans som går mot grön. Enkel och slät utformning. Hängjärn i mässing. Handtag i svarvade knoppar i samma material och kulör som skåpen i övrigt.	

Trappan närmast körövningsrum. Vlm-modkaVB-1328.

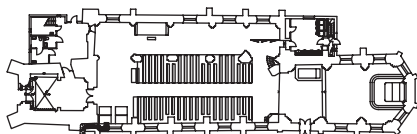

Trappa med steg av kalksten. Vlm-modkaVB-1329.

Trappan ned till tillbyggnadens entréplan. Rund väggplafond. Vlm-modkaVB-1360.

PERSONALRUM

PERSONALRUM

Personalrum beläget i den nordvästra tillbyggnaden. Ligger en våning upp i anslutning till trapphuset. I rummet finns en garderob.

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	Laminat. Golvlister i trä.	
VÄGGAR	Vitmålad vävtapet. Ovanför diskbänk kakel i blått mönster.	
DÖRRAR	Dörr ut mot trapphus i vitmålat trä Släta foder i vitmålat trä. Handtrycke och lås i mässing. Tröskel i lackat trä. Låg dörr mot garderob i vitmålat trä. Släta foder i vitmålat trä. Handtrycke och lås i mässing. Tröskel i trä.	
FÖNSTER	Ett englasfönster i snedtaket. Vita plastkarmar och en ram av vitmålat trä.	
TAK	Vitmålad vävtapet. Inga taklister. Tak mot väggen som vetter utåt är snedtak.	
ARMATURER	En armatur ovanför diskho. Två armaturer i rektangulärt plasthölje	
FAST INREDNIG	Köksinredning. Två vitmålade skåp under en diskho.	

Personalrum i tillbyggnaden.

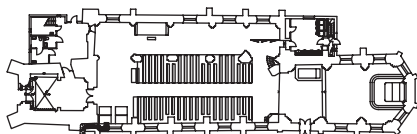

Garderob i personalrummet. Vlm-modkaVB-1369.

Pentry i anslutning till personalrummet. Vlm-modkaVB-1378

KÖRÖVNINGSRUM

KÖRÖVNINGSRUM

Ovanför vindfånget finns ett körövningsrum som fick sitt nuvarande utseende i samband med tillbyggnaden som gjordes 1968–1970 under ledning av Erik Nohldén. Rummet kan ha använts tidigare, men eventuellt kan det även endast ha varit en trapp upp till vindsutrymmet som man kommer till via körövningsrummet idag. Rummets tilltänkta användning för körövning har modellerats och är numera notarkiv och kontorsutrymme. Rummet har troligtvis vid tidigare tillfälle haft ytterligare en våning då det finns spår från takbjälkarna mitt på väggarna. Eliminierandet av denna våning har gett körövningsrummet en ovanlig rymd med högt i tak. En halv trappa ner leder till glasdörrar som vetter ut mot kyrksalen.

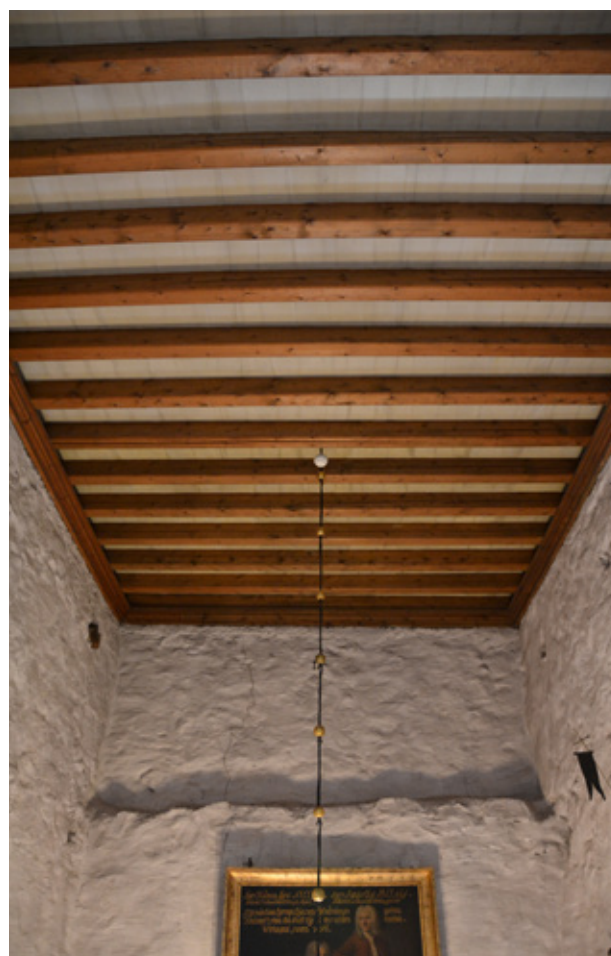
Från körrummet ut till trapphuset finns ett mellanutrymme med anslagstavla innan dörren

BYGGNADSDDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
GOLV	<p>Ekparkett. Tjock och hög trälist vars övre del är målad grå och den undre är trären.</p> <p>Kalkstensgolv med en kalkstenslist i mellanrummet till dörren.</p>	
VÄGGAR	<p>Väggen in mot kyrksalen och vindsutrymmet är främst bart tegel.</p> <p>Övriga väggar är putsade med ett tjockt lager kalkputs. Kring fönstret är putsen tunnare och formen av tegel skyntas.</p> <p>Träpanel i smala bräder betsade i en mellanbrun kulör som går mot grön. Även en tunt vitputsad vägg.</p>	Utgjorde tidigare kyrkans yttermur.
DÖRRAR	<p>Dörr mot trappuppgång av trä. Betsad i en mellanbrun nyans som går mot grön. Dörrmstycke i samma material och kulör. Handtrycke och lås i mässing. Tröskel i lackat trä.</p> <p>Låg dörr som leder till vindsutrymme i breda mörkbrunbetsade bräder av furu. Inget handtrycke, men lås av järnsmide. Tröskel?</p> <p>Pardörr mot kyrkorummet i stålram med två glasrutor vardera. Glaset har målats med vitt mönster. Tröskel?</p>	

RUMSDEL	MATERIAL, FÄRG, UTFÖRANDE	MOTIVERING
FÖNSTER	<p>Fönster med ytter- och innerbågar med luftspalt. Innerfönstret har fyra bågar och ytterbågar har spröjs som delar in varje båge i sex rutor. Handtag och lås i svartmålad metall.</p> <p>Blindfönster som tidigare troligtvis har varit fönster på en yttervägg, men som nu är in mot kyrkrummet. Blinddelarna är kalkputsade.</p>	
TAK	Synliga golvbjälkar till våningen ovanför.	
ARMATURER	<p>Takljuskrona med femton armar i två våningar i mässing. Håller båda stearinljus och elektriskt ljus.</p> <p>En takfast armatur med kupa i vitfrostat glas.</p> <p>En väggfast armatur vars kupa saknas.</p>	

Sparad tegelvägg. Trappa upp till nödutgång.

Innertak med synliga bjälkar. Vlm-modkaVB-1258.

Golv av ekparkett och väggar av kalkputs.

Fönster av trä med svartmålade metallhandtag. Vlm-modkaVB-1286.

Dörr med dörröverstycke i grön nyans ut mot trapphus. Vlm-modkaVB-1300.

Äldre bild på vapenhuset.
Fotograf och årtal okänt.
Källa: Västmanlands läns
museums arkiv.

KULTURHISTORISK VÄRDERING

Restaureringarna av Heliga Trefaldighets kyrka som skedde på 1950- och 1960-talen har ett kulturhistoriskt värde.

Tre arkitekter har varit inblandade i de beskrivna restaureringarna, men de innehåller ändå komponenter som håller karaktären samman, exempelvis kalkstensgolv och den gröna färgsättningen som går att se i de öppna bänkarna, stavplattor från Höganäs i tillbyggnadens toaletter samt skåp och dörrar i sakristians tillbyggnadsdel.

I handlingar går det att läsa att arkitekt Leijonhufvud i restaureringen 1953–1954 ville införa ny bänkinredning, vilket inte genomfördes. Det går även att läsa om annat som restaureringskommittén hade synpunkter om. Av ekonomiska skäl valdes att måla över 1890-talets dekormålningar. I nästa restaurering var motiv som låg bakom till stor del funktionella och styrda efter församlingsverksamhetens behov. Funktion och ekonomi fick alltså delvis styra restaureringsplanerna, men även estetiska motiv låg bakom.

Restaureringarna är i enlighet med det vanliga förhållningssättet att restaurera äldre kyrkor vid den här tiden genom att återgå till kyrkans ursprung och förstärka typiska sådana karaktärsdrag eller andra äldre egenskaper kyrkan har haft. Idéströmningen härrör från den välkände Sigurd Curmans restaureringsideologi som han utvecklade i början av 1900-talet och som fick stor spridning. Detta visar sig i att södra väggens äldre målningar restaurerades och att predikstolens äldre färgsättning togs fram, vilken blev tongivande för övrig färgsättning. Ett annat exempel är att orgelläktaren togs bort för att långhuset skulle få en mer medeltida prägel och att en medeltida fönsteröppning skulle kunna ses. I tillbyggnaden sparades kyrkans tegelmur med blindingar, vilket ger en förståelse av kyrkans tidigare yttermur.

Restaureringarna har även egenskaper som kan kopplas till den tidens allmänna byggande i fråga om material, utformning och färgsättning. Att använda naturliga och rena material var typiskt för tiden och visar sig i kyrkans kalkstensgolv och sparade tegelväggar. Typiskt var även att tänka funktionellt liksom att bygga eller förändra efter kyrkans förändrade verksamhet, nya liturgi och organisation. Tillbyggnadens körövningsrum, toaletter, personalrum liksom avlägsnandet av vindfång och bänkar samt höjning av lägkoret berättar om detta. Handtrycken av rostfritt stål med svart backelithölje på dörrar i närhet till sakristian är även de typiska byggnadsdetaljer för tiden. Även de rena väggpartier som blev till genom omplaceringen av gravhällar och flyttning av vissa äldre inventarier från kyrkorummet till körövningsrummet samt borttagandet av 1890-talets dekormålningar. Det var även vanligt i de moderna kyrkorna att placera orgeln i närhet av koret, vilket avlägsnandet av orgelläktaren delvis vittnar om.

VÄRDEBÄRARE

- Avlägsnandet av orgelläktare, restaurerandet av målningar på södra väggen, sparandet av tegelväggar i tillbyggnaden, att ta fram äldre färgsättning på predikstol som fick vara tongivande för färgsättning av bänkar och skåp i kyrkorum, dörrar och skåp i sakristian och stavplattor i tillbyggnadens toaletter berättar om förhållningssättet att gå tillbaka till kyrkans medeltida ursprung.
- Kalkstensgolv och sparandet av tegelväggar visar på högvärdering av naturliga material. Den gröna färgsättningen liksom handtrycke av rostfritt stål och svart backelithölje.

SAMMANFATTNING

Heliga Trefaldighets kyrka ligger i östra delen av Arboga innerstad. Kyrkobyggnaden har ett långhus av medeltida ursprung, men grundplanen härrör från 1600-talet; mittskepp med ett tresidigt avslutat kor samt ett smalare sidoskepp åt norr.

1953–1955

RESTAURERADES KYRKAN
under ledning av arkitekt
Ove Leijonhufvud.

Kyrkans fasader är vitputsade med KC-bruk och har rundbågiga fönsteröppningar. Ett västtorn med spetsig, spånklädd spira och fyra hörntorn härstammar från 1600-talet.

1953–1955 restaurerades kyrkan under ledning av arkitekt Ove Leijonhufvud. Bland annat restaurerades södra väggens 1400-talsmålningar, de öppna bänkkvarteren målades i en grön kulör och i högkoret lades nytt kalkstensgolv. En sakristia tillbyggdes som ritades av stadsarkitekt Sven Moberg.

1968–1970 skedde kyrkans nästa stora förnyelse, efter handlingar upprättade av arkitekt Carl-Eric Nohldén. En tillbyggnad i tre plan placerades i vinkel mellan långhusets västgavel och tornets norra sida som rymmer körövningsrum, toaletter, förråd och personalrum. Stora delar av kyrkorummets golv omlades med kalkstensplattor och orgelläktaren avlägsnades.

Restaureringarna i Heliga Trefaldighets kyrka har ett kulturhistoriskt värde. Motiv till restaureringarna var dels att återgå till kyrkans ursprung, den medeltida karaktären, och dels låg församlingens verksamhetsbehov bakom, vilket visar på ett för tiden vanligt förhållningssätt gällande restaurering av medeltida kyrkor. Restaureringarna kan även kopplas till tiden då de utfördes, exempelvis genom kalkstensgolv, byggnadsdetaljer som handtrycken och kakelplattor i tillbyggnaderna samt den gröna genomgående färgsättningen.

LAGAR OCH FÖRORDNINGAR

Kyrkobyggnader och kyrkliga inventarier omfattas av Kulturmiljölagen.

Kulturmiljölagen 1988:950

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Kyrkobyggnader och kyrkotomter

2 § Kyrkobyggnader och kyrkotomter skall vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas och deras utseende och karaktär inte förvanskas.

Kyrkobyggnader enligt denna lag är byggnader som före den 1 januari 2000 har invigts för Svenska kyrkans gudstjänst och den 1 januari 2000 ägdes eller förvaltades av Svenska kyrkan eller någon av dess organisatoriska delar.

Kyrkotomt är ett område kring en kyrkobyggnad som hör samman med byggnadens funktion och miljö och som inte är begravningsplats. Lag (1999:304).

3 § Kyrkobyggnader som är uppförda och kyrkotomter som har tillkommit före utgången av år 1939 får inte på något väsentligt sätt ändras utan tillstånd av länsstyrelsen.

I fråga om en kyrkobyggnad krävs alltid tillstånd för rivning, flyttning eller ombyggnad av byggnaden liksom för ingrepp i eller ändring av dess exteriör och interiör med dess fasta inredning och konstnärliga utsmyckning samt för ändring av dess färgsättning.

I fråga om en kyrkotomt krävs alltid tillstånd för utvidgning av tomten samt för uppförande eller väsentlig ändring av byggnader, murar, portaler eller andra fasta anordningar på tomten.

Länsstyrelsen får ställa de villkor för tillståndet som är skäliga med hänsyn till de förhållanden som föranleder ändringen. Villkoren får avse hur ändringen skall utföras samt den dokumentation som behövs. Lag (1995:560).

4 § Om länsstyrelsen beslutar det, ska 3 § om tillståndsprövning tillämpas också i fråga om en kyrkobyggnad eller en kyrkotomt som har tillkommit efter utgången av år 1939 och som har ett högt kulturhistoriskt värde. Lag (2013:548).

5 § Sedvanliga underhållsarbeten eller brådskande reparationsåtgärder får utföras utan tillstånd. Sådana åtgärder skall utföras med material och metoder som är lämpliga med hänsyn till byggnadens eller anläggningens kulturhistoriska värde.
Kyrkliga inventarier

6 § Inventarier av kulturhistoriskt värde, som hör till kyrkobyggnad eller annan kyrklig byggnad, kyrkotomt eller begravningsplats, skall förvaras och vårdas väl. Lag (1999:304).

7 § För varje församling skall det finnas en förteckning över inventarier som avses i 6 §. I förteckningen skall anges om ett föremål ägs eller förvaltas av någon annan än församlingen och om det förvaras på någon annan plats än i kyrkan.

I varje församling skall det utses två personer som har ansvar för att föra förteckningen. De skall också se till att föremålen förvaras och vårdas väl. Församlingen skall anmäla till länsstyrelsen vilka som har utsetts. Lag (1999:304).

8§ Stiftet skall minst vart sjätte år kontrollera att alla föremål i förteckningen finns kvar. Sådan kontroll skall också göras vid byte av någon av de personer som har utsetts enligt 7 § andra stycket. Efter varje kontroll skall en kopia av förteckningen sändas till länsstyrelsen. Lag (1999:304).

9§ I fråga om ett föremål i förteckningen, som inte ägs av någon enskild person eller släkt, krävs tillstånd från länsstyrelsen

1. för att avyttra det,
2. för att avföra det från förteckningen,
3. för att reparera eller ändra det, eller
4. för att flytta det från den plats där det sedan gammalt hör hemma.

Länsstyrelsen får, i fråga om första stycket 3 och 4, ställa de villkor för tillståndet som är skäligen med hänsyn till de förhållanden som föranleder åtgärden. Villkoren får avse hur åtgärden skall utföras samt den dokumentation som behövs.

Tillstånd krävs inte för mera obetydliga reparationer. Sådana reparationer får inte utföras så, att föremålets kulturhistoriska värde minskas. Lag (1999:304).

10§ Länsstyrelsen och Riksantikvarieämbetet får besikta kyrkliga inventarier.

Länsstyrelsen får också besluta att ett föremål skall tas upp i förteckningen.

Om det finns allvarig fara för att ett föremål skadas, får länsstyrelsen tills vidare ta hand om det eller vidta någon annan nödvändig åtgärd för att skydda eller vårda det. Innan en sådan åtgärd vidtas, skall samråd ske med stiftet och, om föremålet ägs av någon enskild, med denne. Lag (1999:304).

LITTERATUR OCH KÄLLOR

Otryckta källor:

Hammarskiöld, Rolf, *Heliga Trefaldighets kyrka. Kulturhistorisk karakteristik*. Västerås stift, 2006.

Landsarkivet Uppsala.

Västmanlands läns museum, arkivet. Topografiska arkivet. Fotografier och ärenden

"Heliga Trefaldighets kyrka."

Tryckta källor:

Andersson, Elisabeth, *Moderna kyrkobyggnader: Kyrkobyggandet i Göteborgs stift 1940–1999. Projekttrapport*, Svenska kyrkan, Göteborgs stift, 2011.

Bedoire, Fredric, *Restaureringskonstens historia*. Stockholm: Norstedt i samarbete med Kungl. Konsthögskolan, 2013.

Bexell, Peter & Weman, Gunnar (red.), *Kyrkorummet – kulturarv och gudstjänst: en samtalsbok om ett förändringsskede*. Skellefteå: Artos & Norma, 2008.

Génétay, Cissela & Lindberg, Ulf, *Plattform Kulturhistorisk värdering och urval [Elektronisk resurs]: grundläggande förhållningssätt för arbete med att definiera, värdera, prioritera och utveckla kulturarvet*, Riksantikvarieämbetet, Stockholm, 2014.

Hård af Segerstad, Ulf, *Nya kyrkor i Skandinavien: en bildkavalkad över tolv aktuella kyrkobyggnader i Danmark, Finland, Norge och Sverige och en kortfattad redogörelse för några av den kyrkliga byggnadskonstens grundläggande teologiska och arkitektoniska förutsättningar*. Stockholm: Nord. Rotogravyr, 1962.

Kilström; Bengt Ingmar, *Heliga Trefaldighets kyrka i Arboga*, Västerås stifts kyrkoberskrivningskomm., Västerås 1998.

Rappe, Axel. *Domus ecclesiae: studier i nutida kyrkoarkitektur. Prästmötesavhandling*. Strängnäs stift, 1962.

Unnerbäck, R. Axel, *Kulturhistorisk värdering av bebyggelse*, 1. uppl., Riksantikvarieämbetets förlag, Stockholm, 2002.

ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Projekt Moderna kyrkor i Västmanland

Diarienummer: VLM 180032

Beställare: Västerås stift

Utförare: Västmanlands läns museum

Utförandeperiod: 2017–2018

Styrgrupp: Anna GÜthlein, Västerås stift
Anna Ahlberg, Västmanlands läns museum

Projektledare: Anna Ahlberg, Västmanlands läns museum

Projektmedtagare: Emma Karp, Västmanlands läns museum
Victoria Bly, Västmanlands läns museum

Referensgrupp: Anna GÜthlein, Västerås stift
Länsstyrelsen i Västmanlands läns
Länsstyrelsen i Örebro län
Dalarnas museum
Örebro läns museum

Inventering: Emma Karp och Victoria Bly, Västmanlands läns museum

Text: Emma Karp, Västmanlands läns museum

Heliga Trefaldighets kyrka

Fastighetsbeteckning: Sturestaden 3:11

Landskap: Västmanland

Län: Västmanlands län

Socken: Arboga stadsförsamling

MODERNISMEN
I VÄSTMANLAND

www.modernismen.se